

Román András Műemlékvédelmi Nyári Egyetem
(39. EGRI MŰEMLÉKVÉDELMI NYÁRI EGYETEM)
Műemlékek helyreállítása és helyreállíthatósága
Műemlékvédelem – Társadalmi igények

2009. JÚLIUS 9 - JÚLIUS 15.
NOSZVAJ

BESZÁMOLÓ

Hajdu Nagy Gergely

Az idei, 39. Egri Műemlékvédelmi Nyári Egyetem továbbra is hű maradt nemes hagyományaihoz és Román András szellemi örökségéhez: a mélyen szántó szakmai előadások és látókör-szélesítő kirándulások arányos ritmusához, az ezt kísérő diskurzusok közvetlen hangvételéhez és persze a jókedvű társasági élethez, gourmandkodáshoz.

A műemlékvédelem és a társadalmi igények összetett kérdéskörének boncolgatása közelebb juttatta a hallgatóságot az egyes műemlékek helyreállításával, helyreállíthatóságával kapcsolatos problémák megértéséhez, utat mutatott a helyes megoldások irányára.

A noszvaji De la Motte kastélyban összegyűlt résztvevők jól reprezentálták a téma összetettségét, a különböző szakterületen tevékenykedők gondolkodásmódját, az üzleti szféra elvárásait, a felelősségtudat különböző szintjeit, a társadalom rétegeinek eltérő igényeit és a törésvonalakat.

A Nyári Egyetem egyik legfontosabb fókuszpontja az ÉRTÉK fogalma volt; az előadások többsége eköré sűrűsödött. Ennek kapcsán Alois Riegl érték kategória rendszere többször tárgyalásra került. Így mindjárt az elején, csütörtökön, Mezős Tamás (KÖH elnök) konferenciányitó előadásán, aki az építészet téralkotó művészeti értékét emelte ki. Meglátása szerint a jövőben nagyobb hangsúlyt kell fektetni az épített környezet szellemi dimenziójára, az eredeti tér arányainak megőrzésére, visszaadására. El kell tolni a hangsúlyt a hiteles térképzés irányába (vissza kell adni a térélményt!) és alkalmanként felül kell emelkedni a szigorú anyagelvű megközelítésen.

Tamás Pál akadémikus üdítő hangvételű monológjában a társadalom oldaláról közelített a kérdéshez és gondolatok százait indította el a hallgatóságban. (Nagy kár, hogy még aznap el kellett utaznia.) Hangsúlyozta, hogy a tereket csak a létrehozó (vagy azokat megöröklő) kultúrával, „élő anyaggal” együtt érdemes megőrizni – különben csak múzeumokat teremtünk. Mit jelent a modern nyugati ember számára az otthon, a haza? Képes-e belakni a tereit, hol vannak a határai? Egy (építészeti) kultúrát, várost megöröklő közösség képes-e szervesülni azzal a környezettel, amelyet nem ő hozott létre? – tette fel kérdéseit. Ha igen, megőrzi annak értékeit, ha nem, hagyja lepusztulni.

A megőrzés kapcsán Tamás Pál több technikai dilemmát bemutatott: átértékelhető keretek teremtése, multikulturális trend, eseményközpontúság (event), modern kultikus helyek jövője. Elhangzott, hogy az esztétika értelmezése kultúránként változó (pl. csorbaság érték a japán kerámián), a társadalom múltigénye állandóan változik. („Ha restaurálok, csökkentem a hiányomat az adott kor felé.”) A virtuális értékközvetítés (pl. ismeretterjesztő filmek a kastélykertekről) a legtöbb emberben passzív befogadásra talál, sajnálatosan nem fordul át cselekvésbe (tehát nem fog több magyar kastélyt felkeresni).

Az első délután két előadója olyan sikerrel indította be a résztvevők agytekervényeit, hogy a nyitóestire meghívott DJ-k unottan forgathatták cd-iket egy-két óráig, végül hazamentek. A táncparkett helyett mindenki a hűvös udvart választotta eszmeeserére...

Következő nap Fejérdy Tamás (ICOMOS) indított előadásával. A műemlékvédelmi karták kronologikus összefoglalásán keresztül az érték fogalmának evolúciójáról beszélt: a kiemelkedő építészeti-művészeti alkotások régiség értékétől a társadalom eljutott az integrált szemléletmódig, a történeti együttesek megőrzésének feladatáig. Az elmúlt évtizedben egyre nagyobb jelentőséget kapott a nem anyagi dimenzió és a hitelesség fogalma. (Elhangzott, hogy a hitelesség nem értelmezhető globálisan, csak adott kulturális közegben.) Az értékek megőrzéséhez partnerkapcsolatok szükségesek a gazdasággal és a politikával (erre eklatáns példa a közép-kelet európai kultúrtáj védelme), valamint szakmailag korrekt választ kell adni a műemlékek újraalkothatóságának kihívására, a társadalmak identitás keresésére, a genius loci hamisítás nélküli megőrzésére.

Wessely Anna – Tamás Pál gondolataival rokonságban – a jóléti, világturista nyugati társadalom elvárásait, értékválasztási szempontjait elemezte. Az értékfogalom szubjektivitásáról és a kollektív társadalmi emlékezet kialakulásáról meggyőzött hallgatóságnak feltette a kérdést: ki határozza meg és milyen szempontok alapján döntetett el, mit tekint Európa kulturális örökségnek? Ami fontos volt egy XIX. századi nemzetállam öntudatos honpolgárának az vajon fontos-e a multikultúrában felnövő XXI. századi fiatalnak? A tradicionális kultúrák nem őrzik meg a régit, hanem szükségleteiknek megfelelően alakítják életterüket.

Gerhard Schulze ötféle csoportba sorolt, eltérő kulturális igényű, állandóan új élményekre éhes turistái komplex kihívás elé állítják az örökségvédelmet. Az említett csoportokat jól tudja integrálni egy okosan megszervezett kulturális fesztivál vagy egy olyan város, amely képes kialakítani sokszínű, kulturális negyedeket. (Ezen a ponton kapcsolódott össze a szociológia az urbanizmussal (városközpontok kiürülése majd felértékelődése, visszatelepülés fázisai; helyi jellegzetességek hangsúlyozása) és a műemlékvédelem (kinek, miért fontos a történeti környezet, mennyit ér számára egy műemlék épület.)

A délelőtti előadássorozatot Ongjert Richárd zárta, aki az urbanista szemével kereste a gazdasági-társadalmi erőforrásként használható építészeti értéket a városokban, elsősorban Budapesten. Megállapította, hogy a kispolgári értékrendszerű, pragmatikus, rendszerető budapesti emberekre elsősorban a reprezentatív, szimbolikus épületek, kiemelt beruházások gyakorolnak hatást (amelyet a politika ki is használ); a lakóházak homlokzatfelújítása, megszépülése szintén fontos számukra, de inkább a leromlott állapotú épületekre emlékeznek. Mindemellett a budapestiek becsülik és szeretik az igényes, kortárs építészetet. Fontos megállapítás, hogy a jóléti társadalmak keveset törődnek a környezettel, a problémákat a szakmáknak kell megoldania. A munka pénzügyi hátterének megerősítésére Ongjert Richárd az eredetiség és használati érték (reklámfelületek alkalmazása megfelelő helyeken) szerepét emelte ki és felhívta a figyelmet a brandépítés tudatosítására.

Délután Cséfalvay Gyula vezetésével Egerbe látogattunk, ahol a teljes egészében megújult, konferenciaközponttá és kiállítótermékké alakított Dobó-bástyával ismerkedtünk meg. (Ezt megelőzően Fejérdy Tamás elsütött egy ágyút a bástyán, áldozatokról nem tudunk...) A várból átbuszoztunk a Lyceumhoz (Eszterházy Károly Főiskola), ahol az elkészült könyvtárat és a „Fehér Ház elnöki irodáját” megszegyenítő, sajátos stílusú, audiovizuális tanácsteremet mutattak be nekünk a büszke alkalmazottak. Hosszú ismertetőt hallottunk a főiskola fejlesztési tervéről, a megpályázott és megnyert pénzügyi költségének módjáról, helyéről. Az épületlátogatás után este a Szépasszony-völgyben megkerestük a számunkra kijelölt hűvös

pincét, ahol a szellemiek után némi materiális értékekkel töltöttünk fel. Jó hangulatban, szemerkélő esőben indultunk vissza Noszvajra.

Szombat délelőtt első előadóként Pompéry Judit a német műemlékvédelemi politika ösztönző erejét és az ebből fakadó lehetőségeket ismertette a hallgatósággal. Személyes hangvételű kommentárokkal kísért fotósorozatán végigkövethettük a tulajdonukba került Mehlich-vadászkastély helyreállítását. Megtudhattuk, hogy a német állam különböző kedvezményekkel segíti a műemlékek helyreállítását és fenntartását (pl. átírási költség elengedése, restaurálási költségek kiegészítése). A nyilvánvaló nehézségek mellett (jelentős önerő, szervezési feladatok) így valóban vonzó befektetés lehet magánbefektetőként műemléket venni.

Tina Markušová soron következő ismertetőjével tovább evezett a „használható, lakható műemlékvédelem” vizein. A szlovákiai lehetőségeket korrekten tárgyalva számos, jobb sorsra érdemes épületet mutatott be, főként Kassa városában. Többször felhívta a figyelmet a műemlék épületek eredeti funkciójának és a jelenkori használati igény, befektetői szándék disszonanciáira. Így például a Fő utcán álló Andrássy-palota eredetileg arisztokraták számára épült bérháznak, amelynek belső tereit a szocializmus alatt szétaprózták, hogy kisebb lakásokat tudjanak kialakítani. Manapság újra lenne igény reprezentatív luxuslakásokra, de a visszaalakítás lehetősége ebben a tulajdonosi szerkezetben szinte lehetetlen. A volt gyalogsági kaszárnya cellás térszerkezete irodai funkcióra tökéletes lenne, a befektető mégis bérlakásokban gondolkodik. A budimíri barokk magtár jó kezekbe került: egy kassai régiségkereskedő bérelte ki, itt tartja aukcióit, börtzeit. Érdekességként hangzott el Luciabánya példája: a tömegközlekedéssel nehezen elérhető ércfeldolgozó telepet csak az emlékek, a kötődés tartja életben; hiába kevés a lehetőség a kertészkedésre, kirándulásra, szórakozásra, egyesek mégis itt vesznek hétvégi házat.

A délelőttöt Kerner Gábor „a közösségek szerepe a népi műemlékek fenntartásában” című előadása zárta. Hollókő bazárszerű, tradicionális élet nélküli kirakatfaluját vetette össze Torockóval, ahol a lakosság helyben maradt és a falu rendjének hiteles életben tartásával kíván idegenforgalmat generálni. Elhangzott, hogy a múlt rendszerben számos népi műemléket megmentettek, ez a védelem azonban csak anyagi síkon mozgott: nem foglalkozott a közösség megtartásával, a tradíciók ápolásával, a falukép, faluszerkezet alakulásával. Szóba került a protest műemlékvédelem Verespatak példáján, valamint az egyre terjedő álnépies építkezés naív, sokszor giccsbe hajló eredményei.

Az ebéd után nem sokkal kezdetét vette a Hallgatók Fóruma. A húsz kiselőadás részletes ismertetésére jelen beszámoló nem tud vállalkozni. Általánosságban elmondható, hogy az előadók többsége szívének kedves és a magyar kulturális örökség védelme szempontjából igen fontos területekkel foglalkozott. Volt, aki leromlott, vályogfalú parasztházból kalács munkában tájházat kíván létesíteni, volt, aki nagy ívű, országos turisztikai programok szervezésében gondolkodik. Jelen sorok írójának különösen öröme szolgált az örökségtudatos nemzedék kinevelésének pedagógiai megközelítése. A RAMNYE-39-ben már-már ikonná vált a vízimalmok, szélmalomok emlegetése – úgy látszik, Don Quijote kalandjai mindannyiunkban ott élnek. Sok-sok probléma előkerült Erdély és a Partium műemlékeivel kapcsolatban (sajnos menthetetlenek egyes objektumok; legelszomorítóbb példa erre Fényes Elek csokaji szülőházának pusztulása). Az épületek kapcsán a beszélgetés átvezetett a társadalom alakulására, a közösségi gondolkodás megváltozására.

Szlovák kollégák látványos előadást tartottak a műemléki felmérés digitális jövőjéről; ehhez a témakörhöz később magyar építészek is kapcsolódtak a TÉKA-program bemutatásánál. A győri Széchenyi tér átépítése kapcsán ismét megtapasztalhattuk, milyen értékek pusztulnak el, ha hiányzik a szakmai felügyelet, mit okozhat egy hibás tervrajz a

buldózervezető kezében... A kastélyok, kastélykertek jövőjével több előadó foglalkozott; a kérdés mindig aktuális: ki lát befektetési lehetőséget ilyen épületekben? Hogyan oldható meg a gazdaságosan, hosszú távon fenntartás? Sajnos sok esetben a döntéshozók és a tulajdonosok nincsenek tisztában azzal az értékkel, amelyeket rájuk bízta (Tata). A pöstyéni fürdők példaértékű helyreállítása lenyűgöző: az igényes munka és a komplexen gondolkodó fejlesztés valószínűleg meghálálja magát.

Július 12-én vasárnap egész nap kirándultunk. Első állomásunk Miskolc volt, ahol Olajos Csabával végigsétáltunk az Avasi pincesoron (utolsó utáni állapot a megmentésre; némelyekben a Citrom-díj odaítélése is megfogalmazódott), majd a református templomba ültünk be rövid időre. Innen a Szinva-patakot követve a Kortyoldába érkeztünk, ahol jófajta csipkebogyószörpöt kortyolva hallgattuk Puskás Pétert a Szinva Terasz építésének koncepciójáról. A „kinyitott” patakra szervezett látványos teret körbejártuk, majd buszra szálltunk. Edélényben Farkas Pál fogadta a csoportot. A L’Hullier-Coburg-kastély megújítási tervének ismeretében tekintettük meg a lepusztult helyiségeket; a részben restaurált freskók bája még ilyen állapotban is derűt ébreszt.

A délutánt a föld alatt töltöttük: Jósvalfőn, a vöröstői bejáraton ereszkedünk alá az Aggteleki-barlangba. A 2005-ben nyugat-európai színvonalon megújított ösvényeken eljutottunk egészen az Óriások terméig, ahol Simándy József „Hazám, hazám” áriájának részlete csendült fel. A 10°C-os hidegből kiérve a Tengerszem Étteremben foglaltunk helyet, ahol szemet-szájat gyönyörködtető estebédet kaptunk. Innen Szablyár Péter kis világába sétáltunk le: a református templomhoz, a tájházhoz és kedves házikójához. Ittunk az egészségére egy áldomást, majd Sajókaza felé vettük utunkat. Vadnai Judit lelkipásztor mosolyogva fogadta az időben némileg megcsúszott társaságot; boldogan mutatta be szépen felújított templomukat, büszkén kiemelve a helyi közösség lelkes szerepvállalását.

A július 13-án kezdődő hetet Erő Zoltán elméleti előadása kezdte. A műemlékvédelem (protection) és a megőrzés (conservation) közösségközpontú fogalmi szétválasztását egyes épületek történetével demonstrálta: így pl. a Bencés Rend kezében lévő Pannonhalmi Apátság ma is eredeti feladatát látja el, míg számos műemlék gazdát cserélt az idők során. Ebben az esetben – társadalmi megegyezés alapján mit tekintünk közös kincsnek, örökségének? – a közösség korlátozza a tulajdonos jogait, de segíti is megőrizni az értéket (deux chapeaux). Az előadó részletesen bemutatta az állam, az önkormányzatok, az egyházak és a magánszemélyek feladatát, lehetőségét és a támogatási rendszer működését Magyarországon. Horvátország példája jól mutatja, hogy a műemlékhasználati díj nem ördögtől való rossz: visszacsatolás kérdése. Megfelelően működik és a vállalkozók többet profitálhatnak belőle, mintha csak használják a meglévőt (több, szépen helyreállított műemlék = több turistacsalogató látványosság = több bevétel). A lendületes előadás végén elhangzott egy szám: „egy Magyarországhoz kísértetiesen hasonló országban 150 Mrd forintba lenne szükség éves szinten a műemlékek fenntartásához”. Erő Zoltán ezen a ponton aláhúzta meggyőződését: bár elismeri egyes indirekt ösztönző rendszerek létjogosultságát (illetékkedvezmény, SZJA kedvezmény, ÁFA visszatérítés, ingatlanadó stb.) csak a direkt támogatási rendszerben hisz, vagyis a vissza nem térítendő és a visszatérítendő támogatásokban. Végül, és talán nem utolsó sorban itt is előkerült a konferencián sokszor tárgyalt probléma: gazdasági krízisben a műemlékvédelem alkalmas lehet több tízezer munkahely teremtésére. A magyar politikában ez egyelőre nem talált visszhangra.

Linters Adriaan szenvedélyes elkötelezettsége az ipari műemlékek iránt különösen lelkesítő volt. Egy flandriai szeszfőzde megvédése kapcsán mutatta be, mire képes az értéktudatosság, hogyan képes megváltoztatni néhány ember a többség véleményét és hogyan lesz egy bontásra ítélt, többször felgyújtott épületből a végén múzeum. Hite a civil összefogás

erejében követendő példát nyújtott. E-Faith néven szövetséget alapított Európában az ipari műemlékek védelmére, amelyhez már több száz csoport csatlakozott. (Egységesen, nemzetközi súllyal nagyobb nyomást lehet gyakorolni a döntéshozókra; európai szinten kell gondolkodni!) Pozitív példaként mutatta be a Snoek Brun sörfözdét Belgiumban: a XVIII. sz. második feléből származó eredeti berendezések bemutatása mellett kocsmát üzemeltetnek. Ez termeli a legnagyobb bevételt a Szövetségnek.

Ezek után Fekete J. Csaba és Csákváriné Magony Rita a TÉKA Projekt kapcsán ismertette a térinformatika alkalmazási lehetőségeit a műemlékvédelemben. (A térinformatika legfontosabb feladata a különböző korokból származó és különböző területekről begyűjthető adatok egységbe dolgozása; vagyis egy adott műemlék esetében minden megtalálható legyen egy helyen.) Itt is szóba kerültek a civilek: az idén induló szakmai inventarizációt megelőzte a www.muemlekiem.hu megjelenése. Ez a kezdeményezés a társadalom egy sajátos, kultúrára érzékeny csoportját igyekezett bevonni az épített emlékek „kincskeresésébe”, kiindulva az egyre népszerűbb, GPS-alapú geocaching szabadtéri játékból. (Geoláda egyébként a noszvaji kastély kertjében is található; én megtaláltam.)

Délután Tomšič Daniela a társadalmi értékítélet változását segítő örökségvédelmi módszereket vázolta. Az aprólékosan kidolgozott, rendkívül komplexnek tűnő, holisztikus „értékfelmérő” rendszer kidolgozása Piran, Izola és Koper városok (Szlovénia) példáján született meg. Egy-egy új régészeti lelet képes megváltoztatni a település lakosságának viszonyát épített értékeihez: minél több, újonnan előkerült lelettel ismerkednek meg, annyival mélyül tiszteletük lakóhelyük iránt.

Aladžić Viktorija a Vajdaság építészeti kultúrájának fejlődését vetette össze az elmúlt másfél évszázad gyorsan változó politikai, ideológiai rendszereiben élő emberek identitáskeresésével. Vajon hogyan viszonyul egy multikulturális történelmi kisváros magyar emlékeihez a Délszláv háború után betelepített, tűzépbarokk palotát építő boszniai szerb telepes? Vajon miért hagyja veszni a szabadkai színház épületét a magyar nemzetiségű polgármester? Miért hódít a bizánci stílusú templomépítészet a térségben hagyományos, barokk ortodox építészeti kultúra rovására? A szerbiai örökségvédelmi törvény megerősítése, az érintett szakemberek magasabb színvonalú oktatása és fair hozzáállás a múlthoz talán segíthet ezeknek az anomáliáknak a feloldásában, a rövidlátó üzleti érdekek felülírásában.

A hétfői előadássorozatot Nagy Gergely zárta. A Wekerle-telep építésének története, jelentősége építész, tájépítész, műemlékvédő körökben közismert. Az előadó számos fényképet villantott fel a jelenkori használat problémáiról, a lakosság egy részének értékérzetlenségéről (négy színű házak, garázkultúra, műanyagtokos ablakok megjelenése stb.). Elhangzott, hogy a Wekerle máig megőrizte idegenségét Kispesttől: új, építésének korában modern koncepciója nem tudott szervesülni a kispesti utcákhoz – így itt más identitású emberek laknak, mint az „út túloldalán”. Ma is presztízs érrefelé lakást venni és részesévé válni a helyi társas körnek.

A Nyári Egyetem utolsó előtti napján, július 14-én kedd reggel Szalai András sodró lendületű beszédével ébresztette a társaságot. Óbuda-Újlak példáján bizonyította, hogy „nem a delejezés és a jó ízlés a kulcsa a dolgoknak, hanem a szabályok betartása, hogy ne legyen jogi probléma”. Emiatt a hely szellemétől idegen építészeti megoldások születnek sok esetben, amelyek azonban megfelelnek a papírnak... Kőszeg példáján felhívta a figyelmet: nem elég egyes házakat védeni, a hagyományos településképet kell megőrizni! Ehelyett „zárványokat” véd a műemlékvédelem még napjainkban is. Magyarlukafát az individuális önmegvalósítás elrettentő példájaként demonstrálta: az egységes téglaházak hangulatát egyetlen idegen ház is képes tönkretenni. Végül a szakmailag talán korrekt, de hangulatilag mindenképpen „hervasztó” visegrádi királyi palota helyreállítása is terítékre került.

Vargha Mihály, az epiteszforum.hu főszerkesztője a kortárs építészet „buborékszerű” alkotásai és a faszdizmus ellen indított offenzívát. Ez eléggé meggyőzőre sikeredett, bár azért maradtak némelyekben kételyek. Számos külföldi példán bizonyította, hogy az individuumtól duzzadó „Futureal” alkotások szétrobbantják a történeti környezetet („szertelen differenciálódás”), hivalkodnak, uralkodni kívánnak, erőszakosak. Önmagukról szólnak, nem a városról, nem a közösségről. Budapesti példák és tervek sorát mutatta be: a Nemzeti Színházat, az ING ex-székházát a Paulay Ede utcában, a gazdagréti buboréket és a Közraktárakra települő CET-et. Felhívta a figyelmet a Bécsi Memorandumra (2005), amely meglátása szerint egy trójai faló és utat enged a történeti környezet szétverésének. Szóba kerültek a trükkök: ha az épület nem 100%-osan doboz formájú, akkor már városbarátnak hívják. Ha kicsit több fantázia van benne, az „landmark”. A folyamat végén „mindenki mosolyog és beindul a gőzhenger”. Teremthet-e egy buborék identitást? – tette fel a kérdést Vargha Mihály. Ennek a folyamatnak [digitális építészet, fogyasztás palotái] ellensúlyozására a KÖH-nek be kellene vetni társadalmi súlyát, értékközpontúságát.

A délelőtti programot Bodó Péter üdítő tudományos meséje zárta – Hamvas Béla után szabadon – a borról és a benne lakozó daimónokról, filozófiáról, metafizikáról és sok-sok ágas-bogas szerves vegyületről. Ezek a vegyületek jó hangulatunkért felelnek, különösen a nagy tiszteletet érdemlő TRANSZ-REZVERATROL, vagy, hogy mindenki jobban értse, leánykori nevén a 3,5,4’ TRIHIDROXI-STILBÉN. Az említett vegyület koleszterinszint-beállító hatásáról helyben, a konferenciateremben meggyőződhattünk: ehhez az ORGANOLEPTIKUS ANALÍZIS borzasztó tortúrájának kellett alávetnünk magunkat. A fő inkvizítor [Bodó Péter] hűséges kínzó mestereivel mindenkinek felkínált egy pohár egri cuvée-t; amit megittuk, sőt, néhányan további poharakkal kértek... Hiába, egy kicsit mindenki szeret szenvedni.

Az ebéd után egyes vállalkozó kedvű hallgatók Dávid Árpád és Kovács Erzsébet vezetésével villámlátogatást tett (tettünk) a szomolyai kaptárköveknél, majd felhajtottunk a noszvaji Farkaskői Barlangok Alkotótelepre. (Ajánlom megtekinteni honlapjukat: www.pocem.hu!) A riolittufa folyosókon sétálva, teremről teremre egyre misztikusabb hangulatba kerül az ember... leírhatatlan élmény!

A rekkenő kánikulából „hazatérve” jól esett a De la Motte kastély hűvös dísztermében kézbe venni az okleveleket és az útravalóul kapott borocskát. Köszönjük Kovács Erzsébetnek, Fejérdy Tamásnak (ICOMOS), Bodó Péternek (TIT Bugát Pál Egyesület) és Dávid Árpádnak a szervezéssel járó sok fáradozást, az Előadóknak a gazdag tudást, eszmecserét, emberi kapcsolatokat, amelyet ezen a hét napon nyerhettünk! Köszönjük Mindenkinek, aki bármilyen formában támogatta a RAMNYE-39-et!